

СЪДЪРЖАНИЕ

Първа глава

Произход и пейзаж

I. Космичното и микрокосмосът / 11

1. Растение и животно [11] * 2. Съществуване и будност [18] * 3. Усещане, разбиране, мислене [23] * 4. Проблемът за движението [27] * 5. Масовата душа [30]

II. Групата на висшите култури / 35

6. Образ на историята, образ на природата [35] * 7.–8. Човешка и световна история [39, 45] * 9. Две епохи: примитивни и висши култури [49] * 10. Поглед върху висшите култури [56] * 11. Безисторичният човек [68]

III. Отношенията между културите / 76

12. „Влияние“ [76] * 13.–14.–15. Римското право [83, 86, 89] * 16.–17. Магическото право [95, 102] * 18.–19. Правото на Запада [106, 111]

Втора глава

Градове и народи

I. Душата на града / 119

1. Микена и Крит [119] * 2. Селянинът. Световната история е история на града [123] * 3. Образ на града [128] * 4. Град и дух [132] * 5. Дух на световния град [137] * 6. Безплодие и разруха [149]

II. Народи, раси, езици / 153

7. Потоци на съществуването и връзки на будността. Изразителен език и съобщителен език. Тотем и табу. Език и говорене [153] * 8. Къщата като израз на расата. Крепост и катедрала [164] * 9. Расата. Кръв и земя [169] * 10. Езикът. Средство и значение [179] * 11. Дума, граматика [189] * 12. История на езика [199] * 13. Писмо [206] * 14. Морфология на културните езици [211]

III. Пранароди, културни народи, народи-фелахи / 216

15. Имена на народите, езици и раси [216] ※ 16. Преселения. Народ и душа. Персите [220] ※ 17. Морфология на народите. Народ и нация [230] ※ 18.–19. Антични, арабски, западни нации [236, 252]

Трета глава

Проблеми на арабската култура

I. Исторически псевдоморфози / 257

1. Понятието [257] ※ 2. Акциум. Русизмът [260] ※ 3. Арабска рицарска епоха [268] ※ 4. Синкретизмът [273] ※ 5. Евреи, халдейци, перси на предкултурата. Месия [279] ※ 6. Иисус [290] ※ 7. Павел, Йоан, Маркион. Езическа и християнска култова църква [301]

II. Магическата душа / 319

8. Дуализъм на световната пещера [319] ※ 9. Усет за време (ера, световна история, милост) [326] ※ 10. Консенсус [334] ※ 11. „Думата“ като субстанция. Коранът: Тайната Тора, коментар [336] ※ 12. Групата на магическите религии [343] ※ 13. Христологичният спор [350] ※ 14. Съществуването като протяжност (мисия) [358]

III. Питагор, Мохамед, Кромвел / 363

15. Същина на религията. Мит и култ. Моралът като жертва [363] ※ 16. Морфология на религиозната история. Предкултурата: франки, руси [377] ※ 17. Египетска ранна епоха. Античност. Китай. Готика (вярата в Мария и дявола, кръщение и покаяние) [384] ※ 18. Реформация [409] ※ 19. Наука. Пуританизъм. Рационализъм [415] ※ 20. „Втора религиозност“. Римски и китайски императорски култ [428] ※ 21. Еврейството [438]

Четвърта глава

Държавата**I. Проблемът за съсловията:****аристокрация и свещеничество / 451**

1. Мъж и жена. Племя и съсловие. Селячество и общество. Съсловие, каста, професия [451] * 2. Аристокрация и свещеничество като символи на времето и пространството [461] * 3. Закалка и образование, нравственост и морал [469] * 4. Собственост, власт и плячка. Свещеник и учен. Стопанство и наука: пари и дух [475] * 5. История на съсловията: ранна епоха. Третото съсловие: град–свобода–бюргерство [484]

II. Държава и история / 499

6. Движено и движение, „биване във форма“. Право и власт [499] * 7. Съсловие и държава [507] * 8. Ленната държава. От феодален съюз към държава на съсловията [514] * 9. Полис и династия [523] * 10. Абсолютната държава, фронда и тирания. Валенщайн. Кабинетна политика. От първата към втората тирания [537] * 11. Буржоазната революция. Дух и пари. Безформени власти (наполеонизъм) [557] * 12. Еманципация на парите. „Конституция“ [572] * 13. От наполеонизъм към цезаризъм (епоха на воюващите държави). Големите войни. Римското време. От халифат към султанат. Египет. Съвременето [585] * 14. Цезаризмът [608]

III. Философия на политиката / 615

15. Животът е политика. Политическа дарба [615] * 16. Държавникът. Създаване на традиция. Физиогномичният (дипломатичният) такт [620] * 17. Съсловие и партия. Бюргерството като прапартия (либерализъм). От съсловие през партията към свитата на самовластници. Теорията: от Русо до Маркс [629] * 18. Дух и пари (демокрация). Пресата. Самоунищожаване на демокрацията чрез парите [640]

Пета глава

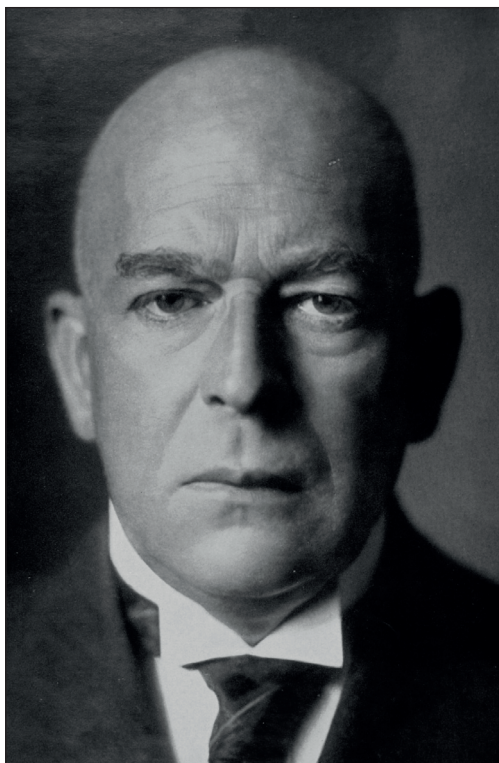
Форменият свят на стопанския живот**I. Парите / 657**

1. Политическата икономика. Политическата и стопанската страна на живота [657] ※ 2. Произвеждащо и завладяващо стопанство (земеделие и търговия). Политика и търговия (власт и плячка). Прастопанство и стопански стил на висшите култури. Съсловие и стопанска класа [664] ※ 3. Страната без градове: мислене в изделия. Градът: мислене в пари. Световно стопанство: парите правят изделията мобилни [674] ※ 4. Античните пари: монетата. Робът като пари. Фаустовското мислене в пари: счетоводната стойност. Двойното счетоводство. Монетата в Запада. Пари и труд [684] ※ 5. Капитализмът. Стопанска организация. Угасване на мисленето в пари: Диоклециан. Стопанското мислене на русите [695]

II. Машината / 700

6. Дух на техниката. Примитивна техника и стил на висшите култури. Антична „техника“. Фаустовската техника: волята за власт над природата. Изобретателят. Опиянението на модерните изобретения [700] ※ 7. Човекът като роб на машината. Предприемач, работник, инженер [708] ※ 8. Борба между пари и индустрия. Окончателната схватка между пари и политика: победа на кръвта [710]

Показалец / 715

Arvid Sjöberg

ПЪРВА ГЛАВА

ПРОИЗХОД И ПЕЙЗАЖ

I. КОСМИЧНОТО И МИКРОКОСМОСЪТ

1.¹

ПОГЛЕДНИ ЦВЕТЯТА ПРИВЕЧЕР, КОГАТО СЕ затварят едно след друго под залязващото слънце: нещо неведомо те спохожда в този час, чувство на загадъчен страх пред това сяпо, сънно, обвързано със земята съществуване. Безмълвната гора, при- тихналите ливади, онзи храст и това клонче не помръдват. Вятърът е, който играе с тях. Само малкият комар е свободен; той още танцува във вечерната светлина; той отива, където поиска.

Растението не е нищо само по себе си. То е част от пейзажа, в който случаят го е заставил да пусне корен. Здрачът, вечерният хлад и затварянето на всички цветове – това не са причина и резултат, нито опасност и превъзможването ѝ, а единно природно действие, което се извършва редом, със и

---

¹ Загатнатото в следващите редове развивам в един метафизичен труд, който, надявам се, ще публикувам скоро.

в растението. Самото растение не е свободно да се грижи за себе си, да има своя воля и свой избор.

Животното обаче може да избира. То е отделено от свързаността на целия останал свят. Оня рой мушици, който още танцува над пътя, самотната птица, летяща в нощта, лисицата, дебнеща гнездото – те са *малки светове за себе си в един друг голям*. Инфузорията в капката вода, която води невидимо за човешкото око, продължаващо секунда съществуване върху нищожно петънце от тази малка капка – *тя е свободна и независима спрямо цялата Вселена*. Гигантският дъб, на чийто лист блести тази капка, не е.

Обвързаност и свобода: това е най-дълбокият и сетен белег на всичко, различавано от нас като растително и животинско съществуване. Но само растението е *изцяло* това, което е. В същината на животното има нещо двойствено. Растението е само растение, животното е растение и още нещо освен него. Стадото, което се скупчва треперещо пред опасността, детето, което прегръща, плачейки, своята майка, отчаяният човек, който копнее да се слее със своя Бог – те всички искат да се върнат от съществуването на свобода в онова обвързано, растително съществуване, от което са били прокудени в самотата.

Семето на цветното растение ни разкрива под микроскоп две зародишни листчета – те образуват и пазят филиза, който сетне ще се стреми към светлината, заедно с неговите органи на кръговрата и продължението – а също тъй едно трето, бъдещият корен, напомнящо за неотвратимата съдба на растението да стане отново част от някой пейзаж. Виждаме при висшите животни, че оплоденото яйце в първите часове на обособяващото се съществуване образува външен зародишен лист, който обвива средния и вътрешния, основата на бъдещите органи на кръговрата и продължението, сиреч растителния елемент в животинското тяло, отделяйки ги от майчиното тяло и по този начин от *целия останал свят*. Външният зародишен лист е символ на същински животинското съществува-

не. Той разделя двата вида на живото, появили се в историята на Земята.

Има хубави стари изрази за това: растението е нещо космично, животното *освен това е един микрокосмос спрямо макрокосмоса*. Едва обособявайки се от Вселената, дотам че да може да определя положението си спрямо нея, живото същество е станало микрокосмос. Дори планетите по своите орбити са обвързани с големите кръговрати; само тези малки светове се придвижват свободно спрямо големия свят, който осъзнават като свой обкръжаващ свят. Едва оттам онова, което ни разкрива светлината в пространството, е получило смисъла на тяло за нашите очи. Нещо в нас се противи, когато поискаме да припишем и на растението същинско тяло.

Всичко космическо носи белега на периодичността. То притежава такт. Всичко микрокосмично има полярност. Думата „срещу“ изразява цялата му същина. То притежава *напрежение*. Говорим за напрегнато внимание, за напрегнато мислене, но всички будни състояния изобщо са по същината си напрежения; сетива и предмети, Аз и Ти, причина и резултат, вещ и свойство, всичко това е разставено и напрегнато и където се появи отпускане, наречено така с дълбок смисъл, незабавно настъпва умора на микрокосмичната страна на живота и най-сетне – сънят. Спящият, освободен от всяко напрежение човек, води само растително съществуване.

А космически такт е всичко, което може да се опише и с думите посока, време, ритъм, съдба, копнеж, от тропота на впряг расови коне и тътнещата стъпка на шурмуващите войски до безмълвното взаимно съгласие на двама влюбени, до почувствания такт на едно изискано общество и погледа на душеведа, който по-рано нарекох физиогномичен такт.

Този такт на космическите кръговрати продължава подмолното си действие във всяка свобода на микрокосмичните движения в пространството и превръща напрежението на всички будни индивиди в едно голямо почувствано съзвучие.

Който някога е проследявал полета на птиче ято в етера, как се възвзема, връща, отново завива и се изгубва в далечината в неизменен строй, той е почувствал растителната увереност, „то“ и „ние“ в това общо движение, което не изисква никакъв мост на разбиране между Аз и Ти. Това е смисълът на бойните и любовните танци при животните и хората; така щурмуващият полк се споява в едно цяло под вражеския огън, тъй пред внезапната опасност множеството се накълбява в едно тяло, което мисли и действа изненадващо, сяпко и загадъчно и след няколко мига отново може да се е разпаднало. Тук микрокосмичните граници са отменени. *То* бушува и грози, *то* напират и влече, *то* се хвърля, огъва се и се отдава. Крайниците се сплитат, нозете щурмуват, *един* вик прозвучава от всички уста, *една* съдба витае над всички. От сбора малки отделни светове внезапно е възникнала една цялост.

Осъзнаването на космическия такт наричаме *чувстване*, на микрокосмичните напрежения – *усещане*. Двухватната дума сетивност е помътнила тази ясна разлика между общо растителната и само животинската страна на живота. Ако наречем едната живот на пола, а другата живот на сетивата, то се открива една дълбока взаимовръзка. Първото винаги носи белега на периодичността, на такта, дори само в съзвучието си с големите кръговрати на съзвездията, в отношението на женското начало към Луната, на живота изобщо към нощта, към пролетта, към топлината; второто се състои от напрежения: на светлината към осветеното, на познанието към познатото, на болката към причинилото я оръжие. При по-високо развитите видове и двете са приели формата на особени органи. Колкото по-съвършено се оформят, толкова по-открито говорят те за значението на двете страни на живота. Ние притежаваме два *кръговратни органа на космическото съществуване*: кръвообращението и половия орган, и два *различителни органа на микрокосмичната подвижност*: сетива и нерви. Би трябвало да предположим, че първона-

чално *цялото* тяло е било орган на кръговрата и същевременно осезателен орган.

Кръвта за нас е символ на живота. Тя безспирно кръжи по тялото от създаването му до смъртта, от майчиното тяло в тялото на детето, когато сме будни и насън, незнаейки покой. Кръвта на предците тече по веригата на поколенията и ги свързва в една голяма взаимовръзка на съдбата, на такта и на времето. Първоначално това се е случвало само чрез неспирно делене на кръговратите, докато най-сетне се появява собствен орган на половото създаване, превърнал *единия* миг в символ на вечността. Как тези същества оплодяват и зачеват, как растителното в тях напират да се размножи, да продължи вечния кръговрат отвъд самото себе си, как *единият* голям пулс събира, тласка, възпира, а и унищожават отдалечените души – това е онази най-дълбока от всички тайни на живота, към която се домогват всички религиозни мистерии и големи творби и чиято трагика е досегнал Гьоте в стихотворението си *Блажен копнеж* и в *Душевно родство*, където детето трябва да умре, понеже е създадено за живот от враждебни кръгове на кръвта и следователно чрез космически грях.

При микрокосмоса, доколкото се движи свободно спрямо макрокосмоса, се добавя и органът на различаването, „сетивото“, което първоначално е осезание и нищо друго. Онова, което и до днес, на толкова високо стъпало на развитието, наричаме най-общо осезаване, осезаване с окото, слуха, разсъдъка, е най-елементарното обозначение за подвижността на всяко същество и оттам за необходимостта непрестанно да установява отношението си към обкръжението. Установяване обаче означава определяне на *мястото*. Затова всички сетива, колкото и да са развити и отчуждени от своя произход, в самата си същина са сетива за *ориентация*; не съществуват други. Усещането от всеки вид различава свое и чуждо, а за да се установи положението на чуждото спрямо своето, служи обонянието на кучето, както и слухът на сърната и окото на

орела. Цвят, яркост, тонове, мириси, всички изобщо възможни начини на усещане означават разстояние, отдалеченост, протяжност.

Както космическият кръговрат на кръвта, тъй и различаващата дейност на сетивото е едно цяло; дейното сетиво винаги е и разбиращо сетиво; търсене и намиране в тези прости отношения са едно, а именно онова, което ние много разбираемо определяме като осезаване. Едва по-късно и при високи изисквания за развитие на сетивата усещането не е едновременно и разбиране на усещането и постепенно разбирането все по-ясно се откроява от чистото усещане. Във външния зародишен лист *критическият* орган се отделя от сетивния орган – а в него, от своя страна, много скоро рязко обособени отделни сетива – и също половият орган от кръвообращението; доколко определено схващаме цялото разбиране като изведено от усещането и колко еднородно действат двете в своята различаваща функция дори при човека, свидетелстват думи като пронизателен, свръхчувствителен, прозрение, научно дирене, поглед за фактите, изобщо да не говорим за изрази от логиката като понятие и заключение, все произхождащи от света на зримото.

Виждаме как се ослушва кучето, най-напред само повдига глава, после внезапно наостря уши и души: към простото усещане се е прибавило разбирането. Но и кучето може да бъде замислено – тогава разбирането действа почти само и си играе със смътните усещания. Старите езици много ясно са изразили това градиране, различавайки отчетливо всяка нова степен като дейност от особен вид и отреждайки ѝ отделно наименование: чувам, ослушвам се, вслушвам се; мириша, душа, надушвам; гледам, вирам се, наблюдавам: в тези редове делът на разбирането взема все по-голям превес над този на усещането.

Най-сетне сред сетивата се развива едно най-висше. Нещо във Всемира, завинаги недостъпно за волята ни да раз-

берем, си създава телесен орган: възниква окото и в него, с него възниква светлината като противоположен полюс. Нека абстрактното мислене се опитва да изведе светлината от светлината и да постигне мисловен образ от вълни и лъчи – оттук нататък животът се обозрява и възприема като действителност *чрез светлинния мир на окото*. Това е чудото, на което се подчинява всичко човешко. Едва в зримия свят на светлината съществуват далечините като багри и осветленост, само в този свят има ден и нощ, видими неща и видими движения в разпространялото се светлинно пространство, свят на безкрайно далечни съзвездия, кръжащи над Земята, светлинен хоризонт на отделния живот, достигащ далеч отвъд непосредственото обкръжение на тялото. В този светъл свят, който цялата наука претъква само чрез опосредените представи на вътрешното зрение – „теоретично“ – се е случило така, че на малката звезда Земя бродят рояци зрящи човешки същества, че целият живот зависи от това, дали светлинният потоп на Юга залива египетската и мексиканската култура или над Севера се процежда оскъдна светлина. За окото си майстори човекът своите градежи и превръща по този начин телесното осезаване на тектониката в отношения, родени от светлината. Религията, изкуството, мисленето са възникнали за светлината и всичките им различия се свеждат до това, дали се обръщат към телесното око или към „окото на духа“.

Ето че се открие в пълна яснота едно различие, което също бива помътнено от неясна дума, съзнание. Аз различавам *съществуване* и *будност*. Съществуването има такт и посока, будността е напрежение и протяжност. В съществуването властва съдбата, будността различава причини и резултати. Едното касае първо въпроса за *Кога* и *Защо*, другото – за *Къде* и *Как*.

Растението води съществуване без будност. Насън всички същества се превръщат в растения: напрежението спрямо околния свят е угаснало, остава само тактът на живо-

та. Растението знае само отношението към *Кога* и *Защо*. Пробиването на първите зелени връхчета от зимната земя, набъбването на пъпките, цялата мощ на цъфтежа, ухаенето, сияенето, зреенето: всичко това е желание за събъването на една съдба и постоянен страстен въпрос *Кога*.

Къде не може да има смисъл за растителното съществуване. То е въпросът, с който всеки ден пробуждащият се човек си спомня своя свят. Понеже само пулсацията на съществуването преминава през всички поколения. Будността започва наново за всеки микрокосмос: това е разликата между създаване и раждане. Едното е гаранция за дълговечност, другото е начало. И затова растението е рожба на създаването, но не се ражда. То съществува, но няма пробуждане, няма първи ден, който да разстеле около него един сетивен свят.

2.

И ето че пред нас сега застава човекът. Нищо в будността на неговите сетива не смуцава чистото господство на окото. Всичките звуци на нощта, вятърът, дишането на животните, уханието на цветята будят само едно *Накъде* и *Откъде в света на светлината*. За света на обонянието, в който най-близкият спътник на човека, кучето, подрежда зрителните си впечатления, ние нямаме понятие. Не знаем нищо за света на пеперудата, чието фасетно око не образува образ, за обкръжаващия свят на дарени със сетива, но лишени от зрение животни. Останало ни е само пространството на окото. А остатъците от другите сетивни светове, звуци, ухания, топлина и хлад, са намерили в него място като „свойства“ и „резултати“ на светлинни неща. Топлина се излъчва от *видяния* огън, съзряната в светлинното пространство роза ухае, говорим за тон на цигулката. Що се отнася до съзвездията, то нашите будни отношения с тях се ограничават в това, че ги *виждаме*. Те блестят над нас и чертаят своите зрими пътища. Животните и дори

примитивните хора несъмнено притежават за тях все още ясни усещания от съвсем друг вид, които ние бихме могли да схванем отчасти посредством научни представи, а отчасти изобщо не разбираме.

Това обедняване на сетивното означава същевременно безмерно задълбочаване. Човешката будност вече не е просто напрежение между тяло и обграждащ свят. Тя сега е живот в един обграден светлинен свят. Тялото се движи във видяното пространство. Преживяването на дълбината е могъщо нахлуване *във видимите далечини, изхождащо от един светлинен център*: точката, която наричаме Аз. Аз е светлинно понятие. От този момент животът на Аза е живот под слънцето, а нощта е сродна на смъртта. И оттам се ражда ново чувство за страх, което поема в себе си всички други: *страхът от невидимото*, от онова, което чуваме, чувстваме, предугаждаме, виждаме да действа, без да съзрем самото него. Животните знаят съвсем други форми на страха, загадъчни за човека, понеже и страхът от тишината, която първобитните хора и децата искат да нарушат и пропъдят с шум и висок говор, при висшия човек е на път да изчезне. Страхът от невидимото обаче отличава своеобразието на цялата човешка религиозност. Божествата са предусещани, представни, прозряни светлинни действителности. „Невидимият Бог“ е най-висшият израз на човешката трансцендентност. Отвъдното е там, където са границите на светлия свят; спасението е освобождаване от властта на светлината и нейните факти.

Неназовимата магия на музиката и нейната наистина избавителна сила за нас, хората, се крие тъкмо в това, че тя е единственото изкуство, чиито средства са извън владенията на светлината, отдавна станали за нас равнозначни на света изобщо, тъй че само музиката може сякаш да ни изведе от света, да разчупи стоманения обръч на господството на светлината и да ни внуши сладката заблуда, че достигаме сетната тайна на душата. Тази заблуда почива на обстоятелството, че будни-

ят човек е до такава степен обладан от едно-единствено сред своите сетива, та вече не може да създава от впечатленията на своя слух свят за ухото, а само ги прибавя към света на своите очи.

И затова човешкото мислене е зрително мислене, а нашите понятия са изведени от зрението и цялата логика е въображаем свят на светлината.

Същото стесняване и тъкмо затова задълбочаване, подчиняващо всички усещания на виждането, е заместило безбройните, непознати за животното видове сетивно споделяне, обобщени от нас в понятието език, с единния словесен език, който, *пресичайки светлинното пространство*, служи за мост в разбирането на двама души, които се гледат, разговаряйки, или застават пред вътрешното око като заговорени. Другите видове на говоренето, запазени само като следи, отдавна са се претопили в словесния език във формата на мимика, жест, ударение. Разликата между общия животински звуков език и чисто човешкия словесен език се състои в това, че думите и връзките между тях образуват област от вътрешни светлинни представи, развила се под господството на окото. Всяко словесно значение има светлинна стойност дори когато се касае за думи като мелодия, вкус, хлад или за напълно абстрактни названия.

Още при висшите животни, вследствие на навика за взаимно разбиране чрез езика на сетивата, се появява ясна разлика между *чисто* усещане и *разбиращо* усещане. Ако определим тези два вида микрокосмическа дейност като *впечатление на сетивата* и *съждение на сетивата*, например съждение на обонянието, на вкуса, на ухото, то много често още при мравките и пчелите, при грабливите птици, конете и кучетата центърът на тежестта явно се е изместил към ценителната страна на будността. Но едва под въздействие на словесния език в пределите на дейната будност се проявява явна *противоположност* между усещане и разбиране – напрежение, на-

пълно немислимо при животните, което дори за хората може да се допусне само като първоначално рядко осъществявана възможност. Развитието на словесния език води след себе си нещо твърде решаващо: *еманципацията на разбирането от усещането*.

На мястото на напълно единното разбиращо усещане все по-често се явява разбиране на значението на само бегло отчетени сетивни впечатления. Най-сетне тези впечатления биват изместени от усетените значения на обичайните словесни звуци. Думата, първоначално наименование на нещо зримо, незабелязано става знак на нещо мислено, на *понятието*. Далеч сме от това да проумеем ясно смисъла на такива наименования – това е възможно само при новопоявили се думи, – ние никога не употребяваме два пъти една дума в едно и също значение; никой не разбира думите също както другия. Ала въпреки всичко разбирането е възможно посредством възпитания със и чрез словоупотребата възглед за света на едноезичните хора, който така е проникнат от нея, че само словесните звуци са достатъчни, за да извикат сродни представи. И тъй извлеченото от виждането посредством словесните звуци – абстрактно – разбиране, колкото и рядко да се е появявало първоначално при хората в такава самостоятелност, все пак прокарва рязка граница между общо животинския и прибавилия се към него чисто човешки вид на будността. Съвсем по същия начин, на едно по-ранно стъпало будността изобщо е поставила граница между общо растителното и чисто животинското съществуване.

Отделеното от усещането разбиране се нарича мислене. Мисленето завинаги е внесло раздвоение в човешката будност. То отрано е оценило разсъдък и сетивност като висша и нисша душевна сила. То е създавало съдбовната противоположност между светлинния мир на очите, който се определя като привиден свят и заблуда за сетивата, и един в буквалния смисъл *пред-ставен* свят, в който се подвизават понятията с

техния незаличим лек светлинен отенък. Ето това за човека, докато „мисли“, е истинският свят, сиреч светът сам по себе си. Най-напред Азът е будността изобщо, доколкото той, бидейки зрящ, се възприема като център на един светлинен свят; сега той става „дух“, сиреч чисто разбиране, което само се „познава“ като такова и *поставя по-ниско от себе си според ценността им* не само чуждия свят *около себе си*, но много скоро и останалите елементи на живота, „плътта“. Белег за това е не само изправеният вървеж на човека, но и одухотворената изваяност на главата му, в която все повече погледът и формата на челото и слепоочията стават носители на израза.¹

Ясно става, че придобилото самостоятелност мислене е открило ново занимание за себе си. Към практическото мислене, насочено към естеството на светлинните неща с оглед на една или друга належаща цел, се прибавя теоретичното, проницаващото, вглъбяването, което иска да достигне до естеството на тези неща *сами по себе си*, до „същината на нещата“. От видяното се отделя светлината, дълбинното преживяване на окото след могъщо развитие възхожда съвсем ясно до дълбинно преживяване в областта на светлинно отсенените словесни значения. Вярва се, че е възможно да се проникне в действителните неща, да се прозрат те с вътрешния поглед. Създават се представи за представите и така най-сетне се достига до една мисловна архитектура от голям стил, чиито градежи сякаш са озарени от ярка вътрешна светлина.

С теоретичното мислене в пределите на човешката будност е възникнал един вид дейност, направил неизбежна и борбата между съществуване и будност. Животинският микрокосмос, в който съществуване и будност са свързани в едно естествено единство на живота, знае само будност в служба на *съществуването*. Животното *живее* просто, то не

---

¹ Оттам анималистичното – в приповдигнат или обичаен смисъл – по лицата на хора, които не притежават навика за мислене.

размишлява върху живота. Безусловното господство на омото обаче ни представя живота като живот на едно зримо същество в светлината, а обвързаното с езика разбиране веднага създава *понятие* за мисленето и *като контрапонятие* онова за живота и различава най-сетне животът, какъвто е, от това, което трябва да бъде. На мястото на безгрижния живот се появява противоположността *мислене и действие*. Тя не само е възможна, каквато не е при животните, тя скоро става факт за всеки човек, а накрая и *алтернатива*; това е дало облик на цялата история на зрялото човечество и всички нейни явления и колкото по-висши форми приема една култура, толкова повече тази противоположност владее тъкмо значителните мигове на нейната будност.

Растително-космичното, съдбовното съществуване, кръвта, полът притежават прастарата власт и я запазват. Те *са* животът. Другото само служи на живота. Но другото не иска да служи. То иска да властва и вярва, че властва; едно от най-категоричните домогвания на духа човешки е да притежава власт над тялото, над „природата“; въпросът е обаче дали тази вяра не служи на самия живот. Защо нашето мислене мисли така? Навярно защото Космичното, онова *то*, иска така? Мисленето доказва своята сила, наричайки плътта представа, познавайки нейната нищожност и заглушава гласа на кръвта. Кръвта обаче действително властва, поставяйки мълчешком началото или края на дейността на мисленето. Това е още една отлика между говорене и живот. Съществуването може да се лиши от будността, животът от разбирането – а не обратно. Мисленето господства – въпреки всичко – само във „владението на мислите“.

3.

Само разлика на думи е дали мисленето се разглежда като творение на човека, или висшият човек като творение на мисле-

нето. Но самото мислене неизменно ще определя погрешно и твърде високо своя ранг в пределите на живота, понеже не забелязва или не признава редом със себе си други видове констатация и по този начин се лишава от непредубедено обозряване. В действителност всички професионални мислители – а във всички култури те единствени имат думата тук – са смятали студеното, абстрактно размишляване за саморазбираема дейност, чрез която се достига до „сетните неща“. Също тъй саморазбираемо те са убедени, че онази „истина“, която постигат по този път, е същата истина, към която са се стремили, а не например умозрителен образ на мястото на неразбираеми тайни.

Но ако и да е мислещо същество, човекът все пак е далеч от това да е същество, чието съществуване *се състои* в мисленето. Това родените мислители не са забелязали. Целта на мисленето се нарича истина. Истините се установяват, сиреч биват извлечени от живата неразбираемост на светлинния свят под формата на понятия, за да получат трайно място в някоя система, в някой вид духовно пространство. Истините са абсолютни и вечни, сиреч те вече нямат нищо общо с живота.

За животното обаче има само факти, а не истини. Това е разликата между практическото и теоретичното разбиране. Фактите и истините се различават подобно на време и пространство, като съдба и каузалност. Всеки факт съществува за цялата будност в служба на съществуването, а не само за една страна на будността при мнимото изключване на съществуването. Действителният живот, историята знаят *само* факти. Житейският опит и човекознанието се водят само от фактите. Дейният човек, действащият, искащият, борещият се, който всекидневно трябва да се утвърждава срещу силата на фактите, използвайки ги в своя изгода, за да не им се подчини, гледа отвисоко на самите истини като на нещо незначително. За истинския държавник има само политически факти, а не политически истини. Прословутият въпрос на Пилат е въпрос на всеки човек на фактите.